

μερίδες τα χρειαστήκαν κι άρχινήσανε τους τεμναδες, τα καλοπισματα, τις τρεμουλες.

Ο τύπος, λένε, αντιπροσωπεύει την κοινή γνώμη. Φαντάζεστε λοιπόν, ύστερ' απ' αυτά, τί φοβιτσιάρια και δουλόφροννη και σαγήνη που είναι η κοινή γνώμη της χώρας μας.

Ραγιάδες, ραγιάδες!

*

ΚΑΙ οι επαρχίες; Ω, εκεί δά είναι κι έν είναι που χάνει κανείς τον μπουσούλα. Άδύνατο να νιώσεις τί θέλουν και τί δά θέλουν. Τη μία μέρα λ. χ. χειροκροτούνε για τις εικονομαίες που δά γίνουν και την άλλη μέρα άγγριεύουν και φροβρίζουνε γιατί έν τούς σηκώσει η Κυβέρνηση, το Πρωτοδικείο ή τή Νομαρχία τους.

Μά ή δέν υπάρχει δώ, στην πρωτεύουσα, λούτερη και φωτισμένη κοινή γνώμη, στίς επαρχίες ακόμα λιγότερο. Έκει την Κοινή Γνώμη την αντιπροσωπεύουν και την ξεμεταλλεύουνται και την τραβούνε σα βώδι στο μακαλειό δυο τρεις ψωροκοματάρχη κι άλλοι τόσο πατριδοκάπηλοι.

Φωτισμός του λαού, ψυχικός και πολιτικός ξεσκλαβωμός του—Νά, ή βάση του ξαναγεννημού μας κι από και δά έπρεπε ναρχινήσει ή επανάσταση. Μά ή επανάσταση, ή δικιά μας φρόντισε για το κεφάλι κι έφρισε τα ποδάρια παραλυμένα και τρεμουλιάρικα. Και δίχως ποδάρια, μαθές, ούτο το πιο γερό κεφάλι μπορεί να βσταχτεί.

ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Άς μου συχωρευθεί στην άρχή μια μικρή λοξοδρομία απ' το θέμα.

Ο κ. Σ. Π., κηταποκοπή άπολογητής ένός ποιητή, που τόλμησε να μην τον θαμάσω, μεταξυ στα πολλά που μου κατηγορεί, εκφράζει και την άπορία πώς ένώ αναγνωρίζω στην ποετική άρετές, όμως δέ βρίσκω ώραίο το έργο του. Ένα έργο, λέει, είναι ή ώραίο ή άσκημο μέσος δρος δέν υπάρχει. Μι τέτιο αισθητικό κανόνα άπλοποιούνταν βέβαια ή κριτική και δέν άπόμενε μέσος δρος άνάμεσα από το θαμασμό και την καταδίκη ένός έργου τέχνης. Δυστυχώς όμως και για τους κριτικούς και για τους ποιητές φαίνεται να μην είναι τόσο άπλό το πράμα. Η ποιητική έφτια φαίνεται να μη μπορεί να κάμει τόσο εύκολα το θαμά της δίχως ναβρει και την ταιριαστή της εκφραση, να μην μπορεί να φανερωθεί τέλεια δίχως να καταφέρει να υποτάξει την όρμη της στο νόημα της τέχνης, καθώς το ήθελε ο Σωλωμός. Στίς μεγάλες, τις δυνατές ιδιοφυίες έσως νάνκι άπλούστερη και πιο ύποσυνείδητη ή διαδικασία που φέρνει στην

τεχνική άριμότητα, έσως νάνκι πιο εύκολος ο δρόμος που την οδηγεί να γνωρίσει την καθυπό φύση της και την προφυλάει απ' το παραστράτισμα σε μονοπάτια άταίριαστα με αυτή, σε σφιχρές είτε ζένες είτε άνώτερες από τή δύναμή της. Το να νιώσει ένας τεχνίτης το φυσικό, τή μπόρση και την έκταση της Ικανότητάς του κι άπάνω σ' αυτά να πασκίσει να μπει στο νόημα της τέχνης είναι κατορθώματα, που τα συμπαιθεί κανείς και τα θαμάζει στον τόπο μας σε ποιητές σαν το Μιχίλη, τον Πορφύρα, το Γρυπάρη. Το αντίθετο απ' αυτά, το πάτημα δηλ. σε περιοχές άταίριαστες με την ποιητική ιδιοφυία, το τέντωμα σε σφιχρές άνώτερες από τή φυσική Ικανότητα και δύναμη και το πάσκιμα να παρασταθεί το παραστράτισμα αυτό σαν το άληθινό νόημα της τέχνης είναι άδυναμίες που μας θλίβουν σ' έναν ποιητή καθώς ο Παλαμάς κ. αυτή την όψη της ποίησης και της κριτικής του Παλαμά ονόμασα, κ. Π. Φλ., (έτσι μ' έχι πολλή επίτυχία στο χειροκροτήσιμό) αντιποιητικές τάσεις. Πώς με έλη τή μη συμπάθεια μου στην άνάποδη όψη του έργου του Παλαμά, με όλη τή ριζική μου αντίλογία τόσο στην ποιητική όσο και στην κριτική έαδήλωσά της, δέ φτάνω ως τώ να μην αναγνωρίσω τή μεγάλη άξία της θετικής όψης του έργου του και δέν πάβω να τον έχτιμώ σαν πρώτο μέσ στους πρώτους σημερινούς ποιητές μας, ένκι, νομίζω, μια όμολογία που δέ θάναι άρκετή μόνο για κείνους που κριτική και τέχνη δέν ξεβγαίνουν από τα σύνορα της προσωπολατρείας και του do ut des, που έναντίο στην ελεύθερη έπιρροή του γίνονται οι ίδιοι επαναστάτες στην πολιτική. Άν μερικοί, από ύπερβολικό ζήλο να βρουν μεγάλους ποιητές στον τόπο μας και στον κειρό μας, έφτασαν δέ; το σημείο να κατατάζουν τον ποιητή του «Δωδεκαλόγου του Γούφτου» κοντά στον ποιητή των «Ελευτέρων πολιορκημένων», ή τόλημ αυτή όσο απ' τον κείνους δείχνει το λίγο σεβασμό και τις λιγότερες ακόμα απαιτήσεις που έχουν απ' την τέχνη, απ' τάλλο δέν έχει άλλο αποτέλεσμα από το να πληθαίνει τους Μπάβιους και Ναϊβίους και να θρέφει τή σύγχυση στην αντίληψη της τέχνης ως το σημείο που κάθε άσυνάρτητο ξάναμα να παρουσιάζεται για όμνητικό πέταμα, κάθε συγχυσμένο ξάρνημα από το φαινόμενο της ζωής να περασει για νέο μεγαλομάρκατο αντίκρουσμά της, κάθε άδυναμία ποετάρου να φτάσει μια πλαστική εκφραση και να

υποταχθεί σε μιάν ένότητα και άρμονία να τυμπανίζεται σαν πλούσια ζωή, μεγάλη εμφάνιση που έρχεται να ταράξει τα παρκαδεγμένα. Το ζετύλιμα στην κατάντια αυτή ήταν άναπόφευχτο. Όταν στην ποίηση το γνήσιο και το άληθινό το αντικαταστένει ο κούφιος και μεγαλόβροντος λόγος και το άπστημα κ' ή ειλικρίνεια πισοδρομάν στην εύκολία της ύπόκρισης και της χειρονομίας, φυσικά και στην κριτική, που άπακκουμπάει σε παρόμοια παρκαδηση της τέχνης, κάθε προσπάθεια για λογικό ζέτασμα θα κάμει τόπο στα χοντρά λόγια και σταόριστα καλούπια της κίνησης νέων ρυθμών, του ξαρνήσματος από νέες εικόνες, από θαμαστά πανοράματα του Είνκι και τα παρόμοια. Είναι άληθεια πώς όσο ή ζωή είναι κίνηση κι ο ρυθμός κ' ή εικόνα της αλλάζει, ή άλλαγή αυτή δέ μπορεί βέβαια να μην επηρεάσει και την έκφρασή της στην τέχνη. Κ' οι συνειθισμένοι στα παραδεγμένα θα ξαρνηστούν με το διαφορετικό αντίκρουσμα της ζωής, με τή νέα μορφή και ούσια του Είνκι. Μά έδώ άρχινάει: Ισα Ισα και το έργο της κριτικής, που είναι να φωτίσει τους συνειθισμένους στα παραδεγμένα, εξηγώντας, ξεστερα την ούσια του νέου Είνκι, δικαιολογώντας την ψυχική άνάγκη των νέων ρυθμών, το έσωτερικό βάθος των καινούριων εικόνων, αναλύοντας στο λογικό, ύποδείχοντας στην άίσθηση εκείνο που συνθετικά μόνο εκφράζεται στο ποιητικό έργο, μ' ένα λόγο βοηθώντας τους τυφλωμένους απ' την πρόληψη και τή συνήθεια να νιώσουν το καινούριο που φέρνει ο ποιητής. Όταν όμως ή κριτική δέν κάνει τούτο, μά περιορίζεται στη διαφήμιση του Καινούριου με λόγια άδειανά από νόημα και γεμάτα στόμφο κι άσυναρτησί μονάχα, τότες όχι μόνο δέν καταφέρνει να φωτίσει τους συνειθισμένους στα παραδεγμένα, μά και δέν ξεπερνάει τα σύνορα της κοινής ρεκλάμας νέων έφευρεμάτων και ξεπέφτει στο επίπεδο της άξιας που έχουν τα χειροκροτήματα των εγκάθετων στη βουλή ή στο θέατρο, ζημιώνοντας έτσι περισσότερο και το έργο, που του γίνεται συνήγορος, με το δυνάμωμα που κάνει της έσως καθόδουλης με ύστόσο φυσικής ύποψιας των συνειθισμένων στα παραδεγμένα: πώς ο κριτικός θόρυβος γίνεται μόνο για τον έφήμερο θόρυβο που κυνηγάει ο ποιητής.

Στον κ. Σ. Π., τον άπολογητή του ποιητή, δέ θέλω να ρίξω παρόμοια κατηγορία. Το φοβερό κριτικαστρικό σύμπτωμα που παρουσιάζει έχει άρκετά βαθύτερη άφορμή. Το ύστερο ποιητικό ξε-

ξασφκίσει μια θέση διαστικού Πιρέδρου μέσ στην Άθήνα. Σε κάμποσα χρόνια γίνονται Πρωτοδικείς, ύστερα Εισαγγελέες και, πού; ξέρει, μια μέρα θα με δεις Πρόεδρο των Πρωτοδικών στην Άθήνα μέσα! Έννοείς; Έννοείς!

Και κύταζε τον Όρέστη από ψιλά, κορδιώνοντας το κορμί του, σα ν' αναγνώριζε τον κόσμο από το ύψος της προεδρικής του έδρας.

— Κι...και είσαι εύχριστημένος; Να γίνεις όταν θάσαι γεροντάκι Πρόεδρος των Πρωτοδικών και να πεθάνεις και να σου βγάλει ένας δικηγόρος επιτάφιο λόγο και να πλέξει το εγκώμιό σου και να σου καταθέσουν στεφάνια, κ' ύστερα να μην άφήσεις έγνος του διάβα σου, έγνος! Έννοείς; Να πεθάνεις για πάντα, να περάσουνε πέντε, έξη, δέκα μέρες και να μη λένε πια τίποτα για σένα, τίποτα, σα να μη έζησες ποτέ, σα νασουν ένα πράμα, ένα δέντρο που κόπηκε, ένα σκυλάκι, ένα πρέβικτο. Όχι! Όχι! Δέν έννοώ! δέν έννοώ!

— Χρηχιά! Μά στάσου, άδερφέ, πώς κάνεις έτσι; Είσαι άστειός! Το καλό που σου θέλω, Όρέστη, να γίνεις πραχτικός. Να βλέπεις τα πράματα όπως είναι. Τόν καχμένο τον Όρέστη μου. Τόν καχμένο τον Όρέστη μου, πώ, άχφται!

Κι το χάδεψε πατριωτικά και προστατευτικότητας τον όμο, σκόντας στα γέλοια.

— Μά δέν πονέζει ποτέ το μέτωπό σου από θανάσιμες φιλοδοξίες; Δέ νοιώθεις σου τήν Άνάγκη τή φριχτή να περάσεις και ν' άρνήσεις άπάνω στη γής ένα αύλακι βελή; Ένκν καταχτητή δέ νοιώθεις μέσ σου δεμένο σ' ένα βράχο στην άκρα ένός ώκεανού - ένα Μεγάλο Νηπολέοντα, που άγναντεύει τα πέλαγα και τις στεριές και χιμαλά να ξεφύγει και ν' άδράξει τον κόσμο και να τον κλείσει - σα νατανε βυζι τρεμάνενο γυναίκα - μέσα στις φούχτες των χειρών του; Δέ νοιώθεις τίποτα, τίποτα, τίποτα μέσα σου, έστω και μικρό, έστω κι άνήμπορο, τήν ευνούχιστη καν τήν όρεξη δέ νοιώθεις;

— Για όνομα του Θεού, Όρέστη... Ησύχασε... Οι άνθρωποι σταθήκανε στο δρόμο και μάς βλέπουν. Για όνομα του Θεού!

Και τότε τράβηξε μακριά από τήν πολυκοσμική και τον πήγανε από παρκαμερους δρόμους και τότε σιργούλευε και του γλυκομιλούσε, για να τον κάμει να συνέρθει και ν' άρνήσει. Του μιλούσε σιγά και τότε χάδεψε σαν παιδάκι που άρχισε τις φωνές και το καλοπίνουμε για να σωπίσει.

— Σώπα, Όρέστη μου, σώπα. Μην κάνεις έτσι.

Μη φωνάζεις! Έλα, πάμε στο κερνεϊό να πάρουμε έναν καφέ. Δέ θές; Όχι; Έ, τότε, ώρεδούαρ!

Και κοντιστάθηκε ακόμα για να του σεβδίσει μια συσταγή:

— Μη διαβάζεις, Όρέστη. Μην πολυκουράζεσαι. Νάρχισκι στο κερνεϊό, να μάθεις λίγο τάβλι και πρέφα, να περά ή ώρα σου. Κατκαδέξου ναρχεσαι να μάς βλέπεις και μάς!..

Κ' έφυγε τρεχάτος στο κερνεϊό πασίχαρος, γιατί θα δηγότανε τις άνοσιές που είπα πάλι ο Όρέστης. Και χιμογελάσε όλος προμκνεύοντας τί γέλοια θα κάνανε πάλι όταν θα του; έλεγε μερικές φράσεις του Όρέστη. Έβγαλε μια στιγμή το σημειωματάριό του και τις έγραψε μη τυχόν και τις ξεχάσει: «Δέν πονέζει ποτέ το μέτωπό σου από θανάσιμες φιλοδοξίες;» «Δέ νοιώθεις μέσα σου ένα Μεγάλο Νηπολέοντα δεμένο σ' ένα βράχο;»

(Άκολουθεί)